

УДК 65.012.7

СИСТЕМА ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ РЕСУРСІВ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

Дюбо О.М.

THE INTERNAL CONTROL SYSTEM OF THE RESOURCES' USE AS A BASIS OF ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISES

Dyubo E.N.

У статті розглянуто основні положення щодо організації системи внутрішнього контролю за використанням ресурсів як основи формування управлінської інформації, спрямованої на підвищення ефективності та безпечності бізнесу. Визначено етапи організації контролю, вимоги щодо його реалізації та види. Розглянуто особливості побудови системи контролю за використанням ресурсів на підприємствах агропромислового комплексу.

Ключові слова: економічна безпека, внутрішній контроль, ресурсний потенціал, стратегічний ресурс.

Постановка проблеми. Процес євроінтеграції України у світовий торговий простір відбувається в умовах жорсткої конкуренції, що спонукає вітчизняних виробників підтримувати та підвищувати рівень економічної стійкості та безпеки. Для агропромислового комплексу є характерною залежність від ефективного використання ресурсного потенціалу, оскільки саме збалансована і якісна взаємодія усіх ресурсів, а також можливість їх зміни упродовж життєвого циклу будуть визначати рівень стійкості за умов впливу факторів зовнішнього середовища. При цьому велике значення має не стільки сам ресурсний потенціал як здатність комплексу ресурсів виконувати поставлені завдання, а ефективність налагодженої системи контролю за його фактичним використанням.

Саме система внутрішнього контролю є потужним інструментом оцінювання ризиків, дозволяє змістити акценти від оцінювання окремих операцій до ефективності діяльності підприємства у цілому. На сьогодні більш поширеним є підхід, в межах якого роль контролю зводиться до оцінювання достовірності економічної інформації, виявлення і попередження порушень та зловживань. Але його неможна вважати ефективним через витратність та неможливість використання для планування і прогнозування. Крім того, в цьому випадку контролю підлягають тільки такі ресурси, які можна оцінити. Більш діе-

вою можна вважати систему внутрішнього контролю, що буде спрямована на виявлення неефективності використання усіх видів ресурсів з подальшим визначенням майбутніх корегуючих комбінацій та форм.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Питанню забезпечення економічної безпеки підприємств в умовах мінливого зовнішнього середовища присвячено багато робіт В.В. Шликова, А.В. Козаченко, М.В. Куркіна, О.М. Ляшенко і інших учених [1-4], які визначають роль ресурсного потенціалу та складові стратегічного управління безпечною діяльністю. В.В. Бурцев, Л.А. Сотнікова, В.П. Пантелеєв окреслюють зміст категорії “внутрішній контроль”, описують технологію отримання даних і методи [5-7]. Однак ще недостатньо висвітлено питання реалізації системи внутрішнього контролю за використанням ресурсів як основи формування управлінської інформації щодо підвищення ефективності та безпечності бізнесу.

Метою статті є визначення основних положень організації системи внутрішнього контролю за використанням ресурсів в межах забезпечення економічної безпеки підприємств АПК.

Матеріали і результати дослідження. Однією із найбільш важливих сфер сучасної економіки України є агропромислове виробництво, яке має особливості, що пов'язані з сезонністю, низьким рівнем технологічного забезпечення виробництва та обмеженістю природних ресурсів. Враховуючи те, що продовольство як продукт виробництва АПК має й соціальну значущість, то й безпечний розвиток окремого агропідприємства буде впливати на рівень продовольчої та соціальної безпеки країни в цілому.

Ресурси будь-якого підприємства будуть відображати його можливості у досягненні поставлених цілей. За умов реального використання ресурси будуть приймати форму факторів виробництва, що дозволяють забезпечити стійкість підприємства або

економічну безпеку як статичного процесу. Але ресурси можна розглядати й як потенційні, тобто такі, що можуть формувати різні комбінації та приймати різні форми відповідно до оперативних і стратегічних цілей, і, як наслідок, впливати на адаптивність підприємства або його економічну безпеку як динамічного процесу. Об'єднуючи вказані підходи можна визначити економічну безпеку як можливість контролю усіх ресурсів, досягнення такого рівня виробництва, ефективності та якості продукції, що забезпечать конкурентоспроможність підприємства [8, с. 123].

Система управління економічною безпекою підприємств АПК може бути реалізована на трьох рівнях, що визначатиме її різну спрямованість.

На національному рівні управління буде орієнтовано на забезпечення безпеки розподілу і перерозподілу національного доходу, безпеки якості продукції, що виробляється і споживається, безпеки її реалізації.

На регіональному рівні вище зазначені напрямки будуть доповнюватися необхідністю забезпечення інфраструктурної та регіональної екологічної безпеки.

На заданих рівнях управління буде застосовуватися механізм державного контролю за ефективністю використання наявних ресурсів, причому таких, які можна легко оцінити (матеріальні, нематеріальні, техніко-технологічні, трудові, фінансово-економічні, інформаційні). Але згадані ресурси носять лише базовий характер, вже на їх основі будуть формуватися ресурси управлінського або стратегічного рівня (програмне і технічне забезпечення, патенти, ліцензії, а головне – підприємницька здатність). Саме використання згаданих видів ресурсів дуже часто залишається поза межами державного контролю, оскільки їх складніше оцінити, вони можуть формувати різноманітні комбінації з базовими ресурсами виходячи із специфіки системи взаємодії окремих підприємств з об'єктами і суб'єктами зовнішнього середовища.

На мікрорівні кожне підприємство формуватиме власну систему контролю, яку можна визначити як систему безперервного спостереження за станом і ефективним використанням сукупних ресурсів і підприємницьких можливостей, законністю і доцільністю господарських операцій і процесів, захисту економічних інтересів підприємства від дії різних загроз. У цьому випадку система контролю буде залежати від рівня ресурсного забезпечення і обраної спеціалізації підприємства; вона дозволить отримати дані про ступінь адаптації ресурсної бази підприємства ймовірнісним майбутнім змінам зовнішнього середовища. Таким чином, контроль на мікрорівні буде спрямований на саме підприємство, але при цьому й орієнтований на вимоги зовнішнього середовища. Саме спрямованість на перспективу, на відповідність зовнішнім вимогам та стратегічним завданням підприємства буде відрізняти контроль від аналізу господарської діяльності [8, с. 124].

Основною причиною реалізації системи внутрішнього контролю є невизначеність умов та чинників, що впливають на ступінь реалізації запланованих заходів: якщо прийняте рішення виявилось недостатньо ефективним або помилковим, то саме система контролю дозволить своєчасно це встановити та внести відповідні корективи у дії підприємства. Тобто побудова системи внутрішнього контролю є невід'ємною частиною побудови усієї системи управління підприємством з метою забезпечення його ефективності.

Головною метою такої системи є перевірка господарських операцій з ціллю недопущення перевитрат всіх видів ресурсів з одночасним виконанням всіх планових завдань. Але досягнення поставленої мети вимагає насамперед вирішення питання щодо охоплення контролем різних аспектів функціонування підприємства та визначення меж його проведення.

І.І. Стеців визначає контрольні номенклатури як параметри виконання операцій процесу контролю з метою створення контрольної інформації [9, с. 33]. Параметри контролю за використанням ресурсів будуть організовані у два етапи. На першому етапі повинні бути визначені критерії, ознаки, способи і прийоми контролю. У якості критерію можуть виступати нормативно-правове, методичне і методологічне забезпечення, де регламентовано порядок здійснення операцій з різними видами ресурсів, методика їх відображення в обліку тощо. Ознакою буде вважатися окреме питання, яке формується відповідно до критеріїв і підлягає перевірці різними способами і прийомами. На другому етапі повинні бути визначені конкретні параметри здійснення контрольних операцій за кожною ознакою для створення відповідних форм носіїв контрольної інформації відповідно до потреб користувача, що підвищує якість контролю та прийняття за його результатами відповідних рішень.

Крім того, при розробці системи внутрішнього контролю доцільно дотримуватися вимог:

- надійності, що дозволить зробити систему не тільки працюючою, але й ефективною;
- відповідності розмірам і ступеню складності внутрішніх зв'язків підприємства;
- регламентації через низку розроблених керівництвом нормативних актів;
- відповідальності суб'єктів контролю за інформаційну безпеку та захист інформації.

Система внутрішнього контролю за використанням ресурсів повинна розглядатися як інструмент управління, безперервний внутрішній процес, що організується кожним підприємством відповідно до специфіки діяльності та поставлених завдань. Вона повинна бути поєднана із процесом стратегічного управління: контроль буде формувати основу для з'ясування механізму впливу досягнутого рівня безпеки на рівень розвитку через зміну способів досягнення поставлених цілей.

Головними завданнями системи внутрішнього

контролю в межах ресурсного забезпечення буде:

1. Визначення діапазону значень ресурсного потенціалу (якісного та кількісного складу ресурсного портфелю) з метою подальшого захисту джерел і підтримку належного обсягу.

2. Відстеження інформації про ефективність використання кожного елементу ресурсного забезпечення з наступним формуванням необхідної і достатньої ресурсної бази.

3. Виявлення та оцінювання джерел ресурсів, ступеню їх доступності і мобільності з подальшим виявленням нових ресурсних комбінацій.

4. Перевірка достовірності обліку і фінансової звітності, їх відповідності чинному законодавству.

Побудова системи внутрішнього контролю повинна базуватися на засадах системності, що передбачає чітке визначення не тільки об'єктів і суб'єктів, які виконують контрольні дії, але й методичного інструментарію реалізації самого контролю. В межах такої системи об'єктом управління будуть виступати джерела ресурсів економічної безпеки, співвідношення інтересів та загроз, а суб'єктом - група людей, яка за різних форм управлінського впливу виконує цілеспрямоване функціонування системи забезпечення економічної безпеки підприємства, впливаючи на процес його розвитку.

Система контролю за використанням ресурсів в умовах забезпечення економічної безпеки підприємств включатиме:

1. Попередній контроль, що реалізується на стадії формування планів і бюджетів підприємства та його структурних підрозділів, в рамках яких обґрунтовуються показники оцінки рівня безпеки, виявляються резерви базових і стратегічних ресурсів.

2. Поточний контроль на стадії діяльності підприємства щодо виконання планів. На цьому етапі контроль буде зводитися до розробки оперативних рішень щодо залучення необхідних і достатніх ресурсів з одночасним виконанням передбачених планових показників.

3. Наступний контроль реалізується на стадії складання, розгляду і затвердження звітів, підрахунку результатів забезпечення відповідного рівня безпеки.

Необхідною складовою системи внутрішнього контролю є стандарти як бажані результати або очікувані події, показники або індикатори безпеки, відповідно до яких оцінюється наступна діяльність підприємства, її виконання та зміни. Стандарти визначаються цілями підприємства, а цілі – інтересами. Чим чіткіше визначено зв'язок між цілями підприємства, інтересами та стандартами, що використовуються в межах системи контролю, тим більш вірогідним є прийняття такої системи персоналом.

Але процес реалізації системи контролю за використанням ресурсів має ряд особливостей. По-перше, через те, що стандарти відображають конкретні цілі реалізації інтересів підприємства, ступінь досягнення яких може бути змінено, то тільки встановлення чітких кількісних показників таких стан-

дартів дозволить зіставити конкретні результати роботи та прийнятих рішень із запланованими. Кількісна оцінка стандартів (у тому числі використання ресурсів), пов'язаних із оцінкою рівня реалізації та захищеності інтересів, є дуже складною через відсутність уніфікованої методики їх розрахунку. Отже, у ситуації неможливості виміру результату прийнятого раніше рішення та виконаної роботи стає неможливим реально реалізувати повноцінну систему контролю та аналізу.

По-друге, реалізація та ефективність системи контролю передбачає дотримання систематичності, що потребує створення спеціальної служби (служби контролю або управлінської бухгалтерії) та наявності відповідних фахівців.

По-третє, потрібно чітко визначити, які відхилення від стандарту будуть допустимими та що у кожному окремому випадку треба вважати за загрозу безпеці.

По-четверте, при реалізації системи контролю треба враховувати, що контрольний період буде значно більшим, ніж в системі оперативного та поточного контролю.

Висновки. Визначені основні положення організації системи внутрішнього контролю за використанням ресурсів, що дозволяє забезпечити, з одного боку, стійкий розвиток підприємства, тобто надійність, міцність, наявність і збереження в часі системи усіх внутрішніх вертикальних і горизонтальних зв'язків. З іншого боку, гарантувати і безпеку розвитку – здатність швидко усувати різноманітні погрози або пристосовуватися до існуючих умов за рахунок ефективного використання ресурсів.

Література

1. Шлык В.В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия / В.В. Шлык. – СПб.: Алетей. – 1999. – 139 с.
2. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов В.П., О.М. Ляшенко. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.
3. Куркин Н.В. Управление экономической безопасностью развития предприятия: монографія / Н.В. Куркин. – Д.: АРТ-ПРЕСС, 2004. – 452 с.
4. Ляшенко О.М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства: монографія / О. М. Ляшенко; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. - Луганськ: СНУ, 2011. - 399 с.
5. Бурцев В.В. Организация системы внутреннего контроля коммерческой организации / В.В. Бурцев. – М.: Экзамен, 2000. – 320 с.
6. Пилипенко А.А. Организация обліку і контролю: [підручник] / А.А. Пилипенко, В.І. Отенко. – Х.: ВД "ІНЖЕК", 2004. – 424 с.
7. Сотникова Л.А. Внутренний контроль и аудит: [учебное пособие] / Л.А. Сотникова. – М.: Финстатинформ, 2005. – 238 с.
8. Дюбо О.М. Особливості побудови системи контролю економічної безпеки підприємств / О.М. Дюбо // Бізнес та інновації у сучасному світі: матеріали IV Міжнародн. наук.-практ. конф., 1-2 квітня 2013 року, м. Луганськ. –

Луганськ: Вид-во ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. – С. 122-124.

9. Стеців І.І. Методика організації параметрів контролю як спосіб забезпечення економічної безпеки підприємства / І.І. Стеців // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – Серія: економічна. – 2009. – №1. – С. 31-36.

References

1. Shlykov V.V. Kompleksnoe obespechenie jekonomicheskoy bezopasnosti predpriyatija / V.V. Shlykov. – SPb.: Aletejja. – 1999. – 139 s.

2. Kozachenko G.V. Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist' ta mehanizm zabezpechennja: monografija / G.V. Kozachenko, V.P. Ponomar'ov V.P., O.M. Ljashenko. – K.: Libra, 2003. – 280 s.

3. Kurkin N.V. Upravlenie jekonomicheskoy bezopasnost'ju razvitija predpriyatija: monografija / N.V. Kurkin. – D.: ART-PRESS, 2004. – 452 s.

4. Ljashenko O.M. Konceptualizacija upravlinnja ekonomichnoju bezpekoju pidpriemstva: monografija / O. M. Ljashenko; Shidnoukr. nac. un-t im. V. Dalja. – Lugans'k : SNU, 2011. – 399 s.

5. Burcev V.V. Organizacija sistemy vnutrennego kontrolja kommercheskoj organizacii / V.V. Burcev. – M.: Jekzamen, 2000. – 320 s.

6. Pilipenko A.A. Organizacija obliku i kontrolju: [pidruchnik] / A.A. Pilipenko, V.I. Otenko. – H.: VD “INZhEK”, 2004. – 424 s.

7. Sotnikova L.A. Vnutrennij kontrol' i audit: [uchebnoe posobie] / L.A. Sotnikova. – M.: Finstatinform, 2005. – 238 s.

8. Djubo O.M. Osoblivosti pobudovi sistemi kontrolju ekonomichnoju bezpekoju pidpriemstv / O.M. Djubo // Biznes ta innovacii u suchasnomu sviti: materialy IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 1-2 kvitnja 2013 roku, m. Lugans'k. – Lugans'k: Vid-vo DZ “LNU imeni Tarasa Shevchenka”, 2013. – S. 122-124.

9. Steciv I.I. Metodika organizacii parametriv kontrolju jak sposib zabezpechennja ekonomichnoju bezpekoju pidpriemstva / I.I. Steciv // Naukovij visnik L'vivs'kogo

derzhavnogo universitetu vnutrishnih sprav. – Serija: ekonomichna. – 2009. – №1. – S. 31-36.

Дюбо Е.Н. Система внутреннего контроля за использованием ресурсов как средство обеспечения экономической безопасности предприятий

В статье рассмотрены основные положения по организации системы внутреннего контроля за использованием ресурсов как основы формирования управленческой информации, направленной на повышение эффективности и безопасности бизнеса. Определены этапы организации контроля, требования по его реализации и виды. Рассмотрены особенности реализации системы контроля за использованием ресурсов на предприятиях агропромышленного комплекса.

Ключевые слова: экономическая безопасность, внутренний контроль, ресурсный потенциал, стратегический ресурс.

Dyubo E.N. The internal control system of the resources' use as a basis of economic security of enterprises

The article is devoted to consideration of the basic statements on organization of the internal control system of the resources' use as a basis of forming of the administrative information that will be used for increasing of efficiency and business safety. the stages of organization of the control system, requirements of its realization and kinds are defined. The features of realization of the control system of resources' use on the enterprises of agroindustrial complex are considered.

Keywords: economic security, internal control, resource potential, strategic resource.

Дюбо Олена Миколаївна – асистент кафедри фінансів, обліку і банківської справи Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Рецензент: Житний П.С. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, обліку і банківської справи Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Луганськ, Україна.

Стаття подана 25.12.2013